

Hovoríme so splnomocnencom vlády SR pre územnú samosprávu, integrovaný manažment povodí a krajiny Martinom Kováčom

Ku krajine nemôžeme mať len ekonomický prístup

V júni a júli nielen Slovensko, ale celú strednú a južnú Európu ohrozili prívalové dažde a povodne. Vládou schválený Program revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí SR, ktorý obsahuje aj protipovodňové opatrenia, sa už rozbehol v prvých dvoch stovkách obcí. Pribeh uskutočňovania projektov programu pravidelne mesačne sledujú jeho autori, splnomocnec vlády pre túto oblasť Martin Kováč (na snímke) a výkonný manažér Michal Kravčík.

Zaujímalo nás, čo zistili pri osobných návštevách niektorých obcí. Keďže program čelí aj kritike niektorých hydroológov, vodohospodárov a klimatológov, s Martinom Kováčom sme sa rozprávali aj o tom, či sú ich výhrady oprávnené alebo nie. Najprv však o tom, čo zistil v teréne:

- Práce na projektoch sa začiatkom septembra preklenuli do druhej polovice, sú urobené asi na 55 %. Na ich dokončenie mali obce v tom čase ešte dva mesiace a mesačnú rezervu na prípadné predĺženie termínu. Intenzívna búrková činnosť v júni a júli bola prirodzeným záťažovým testom pre protipovodňové opatrenia. Môžem konštatovať, že opatrenia plnia svoj účel. Pomáhajú spomaliť rýchlosť odtoku vody z územia a zároveň zadržiavajú množstvo sedimentov, ako aj stabilizovať tie časti katastrov, v ktorých dochádza k veľkým eróznym procesom a pri každom ďalšom daždi k zhoršeniu situácie. V obciach, kde boli tieto opatrenia dokončené na celom úseku, sa podarilo buď úplne zabrániť povodňovej situácii, ktorá by bola v porovnaní s minulým rokom vznikla, alebo ten proces prebiehal radikálne lepšie.

● Zaznamenali ste aj poškodenia hrádzok?

- Áno, ale to je prirodzené. Boli to poškodenia, ktoré spadajú do kategórie údržby. Keby som to mal vyjadriť percentuálne, ide o veľmi nízke číslo. V dvoch, troch prípadoch, kde sa to prejavilo výraznejšie, príčinou bolo, že nedokončené opatrenia boli urobené v spodnej časti svahu, hoci my zdôrazňujeme, že treba začať zhora, tak sa voda akoby rozbieha a na spodnej časti už nepôsobí silným náporom. Na niektorých miestach sme tiež zistili nedostatočné zapustenie hrádzok. Robotníci to však vzápätí urobili nanovo. Niekde však boli opatrenia urobené len asi na desať percent, tu teda ešte nemožno hovoriť o revitalizácii územia. Na základe týchto skúseností sme vypracovali metodické usmernenie, ktoré sme zaslali obciam a požiadali ich, aby dbali na dodržanie technologických postupov. Následné pracovné stretnutia na úrovni regiónov sa uskutočnili v záujme výmeny názorov medzi starostami a zhotoviteľmi opatrení. Začiatkom augusta sme mali takéto stretnutia v Demjate, Snežnici a Ožďanoch, na ktorých sa zúčastnilo približne 240 starostov obcí a zhotoviteľov. Boli spojené s obhliadkou v teréne a na mieste sme hovorili o technických a technologických stránkach, problémoch a skúsenostiach. Starostovia boli radi, že mohli vidieť aj iné technológie a technické riešenia a vypočuť si ich projektantov. Asi o dva týždne nasledovali dve tzv. otvorené fóra - v Okružlom a vo Vyšnej Boci - na ktoré sme pozvali aj zástupcov miestnej štátnej správy pre životné prostredie, stavebných úradov

a úradov práce, aby sme si vypočuli aj ich názory. Diskusia nasledovala po obhliadke terénu.

● Ako teda hodnotíte diskusiu so zástupcami štátnej správy, ktorých väčšina nebola od začiatku naklonená programu?

- Spolupráca a komunikácia s miestnou štátnou správou a rezortmi, najmä životného

prostredia, bola intenzívnejšia. Vyjasňovali sme si aj postupy pri povoľovaní týchto prác. Ukazuje sa totiž, že súčasne právne predpisy neupravujú revitalizačné opatrenia dostatočne a jednoznačne. Je ťažké zorientovať sa v jednotlivých normách a zistiť, ako tieto opatrenia robiť. V niektorých prípadoch spadajú pod niektorý zákon kvázi automaticky - napríklad zákon o lesoch, keď sa robia lesné meliorácie, zahrádzanie bystrín, alebo pod zákon o ochrane poľnohospodárskej pôdy, ktorý hovorí o protieróznej ochrane. Ukazuje sa však, že tieto zákony napriek tomu, že majú časti, ktoré to upravujú, v praxi sa uplatňujú len veľmi zriedka alebo vôbec. Dochádza k zlyhávaniu štátnej správy, keďže nevydáva príslušné usmernenia, neudeľuje pokuty za nedodržanie zákonov, ba ho ani nevyžaduje. Alebo sa ukazuje, že miera problémov je taká veľká, že ich treba riešiť iným spôsobom. Po komunikácii s rezortmi a štátnymi úradmi sme dospeli k záveru, že teraz treba predovšetkým metodicky usmerniť úrady miestnej štátnej správy vrátane stavebných úradov, ako majú postupovať pri projektovaní týchto opatrení, ich umiestnení a povoľovaní podľa daného charakteru. Tam,

kde úradovanie nie je potrebné, aby vedeli, že nemusí prejsť týmto procesom, lebo ide o opatrenie, ktoré má iný charakter. Polemizovali sme o tom, či všetky revitalizačné opatrenia sú stavbami alebo nie. Ukázalo sa, že nie všetky. Pri prerokovaní jednotlivých projektov má teda stavebný úrad rozhodnúť, ktoré opatrenia sú terénne úpravy - ukazuje sa, že veľká väčšina - a ktoré sú stavby. Napríklad odrážka na lesnej ceste ani sypaná hrádzka z lomového kameňa ešte nie sú stavby. Ale keď sa použije betón, alebo keď si objekt vyžaduje manipulačný poriadok, ide o stavby. V stavebnom zákone je aj paragraf týkajúci sa rozhodnutia o využití územia. Je to veľmi dobrý inštitút na to, aby sa takéto revitalizačné opatrenia v území umiestnili. Keďže v procese povoľovania stavby sa stretnú všetky dotknuté orgány miestnej štátnej správy, po rozhodnutí stavebného úradu bude potom možné jednoznačnejšie postupovať v projekte. Jednotlivé rezorty v zásade akceptovali tento postup. V budúcnosti je však potrebné niektoré právne normy aktualizovať v záujme jednoduchšieho postupu, aby revitalizačné opatrenia neboli vnímané predovšetkým ako stavby, ale naopak, ako pomoc pri stabilizovaní či obnove degradovaných častí územia.

● Dospeli ste po rokovaniach k takým dohodám, ktoré by už mali zamedziť spochybňovaniu projektu?

- So Slovenským vodohospodárskym podnikom a ministerstvom životného prostredia sme sa dohodli na spracovaní, nazvime to, katalógu revitalizačných opatrení. Mal by obsahovať ich typológiu, lebo nejde len o hrádzky, ktoré sú tiež rôzne, ale aj o jazierka, ba aj malé vodné nádrže a podobne. Na základe tohto katalógu by sme mohli definovať, aký majú jednotlivé opatrenia charakter z rôznych hľadísk. Tak by sme potom vedeli navrhnúť napríklad ako sa to či ono opatrenie zhotovuje, aké sú naň bezpečnostné požiadavky, akú údržbu si vyžaduje a podobne. Katalóg by slúžil aj ako manuál postupov ako opatrenia využívať v teréne atď. Dohodli sme sa aj na zapojení štátnych odborných inštitúcií do monitoringu fungovania opatrení, a to aj v záujme prepojenia čiastkových monitorovacích systémov v oblasti životného prostredia, aby sme mali komplexnejšie výsledky z fungovania týchto zariadení.

● Projekt sľubuje aj vytvorenie nových pracovných miest najmä pre nezamestnaných. Aká je súčinnosť s úradmi práce?

- Veľká väčšina obcí, ktoré majú rozbehnuté projekty, zamestnáva priemerne 10 pracovníkov. V prvých mesiacoch sa to potrebovalo len rozbehnúť.

● Napriek viditeľným efektom, ktoré potvrdzuje aj väčšina starostov, čelí program dosť tvrdej kritike odborníkov a vedcov. Niektorí ho považujú za riskantný, iní za insitný. Akými argumentmi by ste ho obhajovali pred najväčšími oponentmi?

- Kritizuje ho len časť odbornej verejnosti. Projekt má aj dosť zástancov z jej radov, ktorí vidia význam reparácie poškodených častí územia a priamy vzťah revitalizačných opatrení k mnohým procesom, ktoré súvisia s prevenciou pred povodňami a suchom. Chceme zdôrazniť, že náš program nerieši protipovodňovú ochranu. Rieši revitalizáciu územia a zadržiavanie vody v ňom, pretože

Na jednej z kontrol v teréne.

naše ekosystémy sú tak veľmi poškodené, že krajina vo veľkej miere stratila schopnosť zadržiavať vodu. To, že celý proces je spojený so znižovaním povodňových rizík, je len na to nadviazaný pozitívny efekt. Realizáciou vodozadržných opatrení robíme však aj prevenciu pred suchom. Vodný režim revitalizovaného územia sa už zlepšuje, voda z neho odteká postupne a zabraňuje jeho veľkému vysušeniu. Opatrenia navyše pomáhajú tlmieť erózne procesy.

● **V masmédiách sa píše aj o netransparentných tokoch financií. Jeden z klimatológov dal svojmu článku vo vplyvnom slovenskom denníku titulok Z povodní miliardový biznis...**

- Striktne odmietame tvrdenia o miliardovom biznise. S každou obcou máme uzavretú zmluvu, každá obec má záväzok zamestnať aj uchádzačov o zamestnanie. Každá obec má zmluvný záväzok urobiť presne určené opatrenia na základe projektu. Ak ich neurobí v celom rozsahu, dostane menej peňazí. Obce sa zároveň zaviazali hrádzky aj prevádzkovať a udržiavať. Naopak, niektoré protipovodňové opatrenia, ktoré sa teraz robia, sú projekty zväčša vytiahnuté zo zášuvky, pretože po rokoch sa na ne podarilo získať peniaze. Ich reálna potrebnosť je vo veľa prípadoch - netvrdím, že vo všetkých - sporná. Máme asi dvetisíc príkladov, že na úpravu vodných tokov sa vynaložili milióny eur, pričom výsledkom je upravený 2-kilometrový úsek vodného toku. Slovenský vodohospodársky podnik ráta na 1 km takejto úpravy vodného toku s nákladmi minimálne 1,3 mil. eur. Pri 2- až 3-kilometrovej dĺžke ide takmer o 2 až 3 milióny eur. My za túto sumu dokážeme v 10 obciach urobiť revitalizačné opatrenia, pričom z každej z nich vznikne priemerne 80 - 90-tisíc m³ vodozadržných opatrení. A vynásobte si to desiatimi! Tieto opatrenia zadržiavajú vodu cyklicky, pri bežných dažďoch, nielen pri extrémnych zrážkach. A to je ďalšia dimenzia, ktorú chceme zvýrazniť, lebo vedecká obec to prehliada. Prehliada praktický aspekt a potrebu normálneho prístupu ku krajine. Naši otcovia, ktorí na pôde pracovali, nepotrebovali vedecké inštitúcie a ich poznatky na to, ako sa o ňu

starat'. Jednoducho vedeli, čo pôda a krajina potrebujú, aby prinášali úžitky aj v ďalších rokoch. Naši kritici sa napríklad vôbec nevyjadrujú k významu protieróznych opatrení, ako fungujú v čase, keď je nedostatok vody. Ďalej by som povedal, že je veľmi jednoduché navrhovať protipovodňové opatrenia s veľkými investíciami v dolných častiach povodí, čo zbavuje zodpovednosti tých v horných častiach. Ísť do horných tokov, lesov, roklín je veľmi náročné, je to piplavá a namáhavá fyzická práca. Nemôžem teda súhlasiť s tým, že robíme len doplnkové opatrenia. Súčasťou komplexného manažmentu krajiny sú opatrenia na čas povodní, ale aj revitalizácia krajiny, a teda aj koordinácia činností, ktoré súvisia so starostlivosťou o vodné toky. Paradoxne realizáciou opatrení Programu revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí a krajiny najviac pomáhajú štátu obce, a teda aj Slovenskému vodohospodárskemu podniku pri údržbe vodných tokov.

● **Hydrológovia robili v lese pri Ťahanovciach záťažové testy na zadržanie prívalej vody. Najlepšie z nich vyšli prírubby lesných ciest, nie hrádzky. Nespochybňuje to vami navrhované opatrenia?**

- Bol to zaujímavý pokus. Jednoznačne treba kvitovať záver, že je nevyhnutné rekultivovať lesné cesty. V tom sme zajedno. Spôsob, ktorý zvolili vedci, je už trochu na polemiku, lebo robili hrádzky na ceste, ktorú potom porovnávali s priečne rozrytou cestou. Namiesto hrádzok by bolo možno efektívnejšie urobiť odrážky. Skrátka, nezovalili porovnateľné plochy. Nie sme proti použitiu mechanizmov tam, kde je to možné. Mechanizmy sa však nedostanú všade. Do roklín môžu ísť len robotníci s čakanom, píluou, sekerou. Treba však povedať, že vodozadržné opatrenia nie sú len hrádzky. To je tiež omyl, ktorý šíria niektorí kritici. Áno, sú najrozšírenejšie, lebo majú veľmi dobré funkcie - sú prietočné, dokážu zachytiť množstvo sedimentov, čiže sú univerzálne a vhodné najmä pre horné časti povodia. Zabúda sa tiež na to, že sú rôzne - drevené, sypané, ktoré sa ukázali ako veľmi účinné práve pri prívalej vode na malých vodných tokoch, ďalej sú to prekladané, kolové atď. Chceme zdôrazniť, že všetky sú z lesného,

teda miestneho materiálu. Nie sú žiadnou záťažou pre životné prostredie, čo je ďalšia veľká pridaná hodnota. Vzhľadom na veľkú škálu týchto opatrení sa v programe môžu nájsť aj vodohospodári, pretože v niektorých prípadoch ide už naozaj o vodohospodárske objekty, ktoré majú mať všetky schvalovacie parametre.

● **Výhrady malo aj ministerstvo pôdohospodárstva. V čom spočívali?**

- Program revitalizácie krajiny, ako ho schválila vláda, je tiež o zmene v našom civilizačnom prístupe ku krajine. Doterajší prístup bol výlučne ekonomický: les, daj nám drevo, nech máme výnosy, pôda, daj nám úrodu, nech ju môžeme predat', pôdu v mestách predajme na výstavbu. Ide o jednostranný pohľad. Pri raste podnikateľských aktivít sa ukazuje, že neproduktívne funkcie krajiny - ekosystémové, chladiace, protierózna ochrana, vodozadržná schopnosť - sú zatlačené do úzadia. Aj systém plánovania a povoľovania stavieb a investičných opatrení na pretváranie krajiny upravuje odtokové pomery asi tak, že voda po daždi odtečie a nemáme problém. Zbavíme sa však problému na jednom mieste, ale riziko vznikne inde. Integrovaný prístup spočíva práve v tom, že ráta s oboma situáciami. Teda, keď voda vo forme dažďa spadne na zem, má plniť určitú funkciu, preto má mať krajina určitú vodozadržnú schopnosť. Pokúsme sa ju teda obnoviť v rozsahu, ako je to možné. Prírodzene, tak, aby nedochádzalo ku konfliktom v geologicky nestabilných územiach, kde treba robiť odvodňovacie prvky proti zosuvom svahov, alebo kde treba stabilizovať svahy vodných tokov a podobne. Všetko sa dá urobiť tak, aby mali z toho úžitok aj farmári, aj lesníci. V integrovanom prístupe ide o vytvorenie motivácie pre priamo zainteresovaných - farmár by mal pochopiť, že nevlastní pôdu preto, aby poskytovala požitky len jemu, ale že má poskytovať úžitok celej krajine. A teraz sa dostávam k tým kritickým názorom... Keď si urobíme ich mediálny prehľad, zistíme, že ide o ľudí, ktorí takýto názor majú dlhodobo. Je však vytrhnutý z kontextu. Je síce pravda, že plošne má pôda 10-násobne vyššiu schopnosť zadržať viac ako 250 mil.³. Ale spýtajme sa farmárov a univerzitných profesorov, ktorí ich vzdelávajú, ako tú vodu zadržať. Naša odpoveď je jednoduchá: monokultúrne poľnohospodárske pôdy je potrebné rozčleniť. Nie je to nelegitímna požiadavka. Hovorí o protieróznej ochrane, tým zabraňuje jej degradácii, čo zlepší jej vlhkosť pomery. Vo väčšej miere sa tak dokáže nájsť rovnováha medzi zabezpečenými produkčnými a neproduktívnymi funkciami a zároveň sa zníži riziko zaplavenia obci nižšie v povodí. Krajine by veľmi pomohlo, keby sa vodozadržné a protierózne opatrenia začali robiť aj na poľnohospodárskej pôde. Tam, kde je najväčší potenciál z hľadiska plochy, čo je rádo vo asi polovica územia Slovenska. Zmieniť by sa mal aj systém platieb - aby peniaze nedostávali napríklad tí, ktorí orú aj svahy s vysokým sklonom. Veľký potenciál začať revitalizáciu je na spustených plochách, na ktoré nejdú priame platby. Treba však vytvoriť taký systém, aby sa mohli tieto opatrenia robiť aj na plochách, ktoré dostávajú priame platby.

● **Co hospodárenie v lesoch? Nemalo by sa tiež zmeniť, keďže lesy majú oveľa väčší vplyv na záplavy, hodnotu krajiny, klimatické zmeny a podobne?**

- To isté čo pre pôdohospodárov, platí aj

pre lesníkov. Zmeny v riadení lesných podnikov za posledné 3 - 4 desaťročia spôsobili, že sa upustilo od lesných meliorácií a údržby vodných tokov. Pri ťažbe dreva, ktorú zväčša zabezpečujú dodávatelia, sa používajú ťažké mechanizmy, no nik nekontroluje ani ich dopad na stav lesných ciest, ani či rekultivujú územie po ťažbe. O týchto témach naši kritici vôbec nehovoria. Len jednostranne tvrdia, že svojimi opatreniami nedokážeme ochrániť územia pred tisícročnou vodou. Ale my sme nikdy ani netvrdili, že to dokážeme. Cieľom našich

opatrení je vrátiť krajine stratenú schopnosť zadržiavať bežnú dažďovú vodu. A to, že tieto opatrenia pomôžu znížiť povodňové riziká alebo priebeh povodňových vln, to je bonus. Je vyvážený tým, že pomôžu vyrovnávať prietok vo vodných tokoch vtedy, keď neprší. V obciach, kde boli urobené hrádzky, odrážky, sa to potvrdilo. Napríklad v Kojaticiach je v studničkách vyrovnaný objem vody.

● **Svojho času sa hovorilo, že obce si budú môcť prenajať vodný tok a starať sa oň. Nemajú záujem, alebo prečo táto myš-**

lienka zaspala?

- Žiaľ, v tejto oblasti neprebehla žiadna reforma či decentralizácia, ktorá by túto možnosť dala, hoci sa ukazuje, že niektoré činnosti je možné efektívnejšie, aj finančne, zabezpečiť na miestnej úrovni. Mám na mysli princíp subsidiarity. Štátny podnik by mal zabezpečovať veľké vodné toky a vodné diela.

● **Stále však hovoríme o malých vodných tokoch na miestnej úrovni. Sú však aj problémy regionálneho charakteru. Integrovaný manažment hovorí o súčinnosti všetkých zainteresovaných. Ako by teda mala vyzerat'?**

- Vodozadržné opatrenia majú význam, keď sú umiestnené nad intravilánom obce. Veľký vodný tok však potrebuje osobitný režim. Tu už môžeme hovoriť o transformácii povodňovej vlny, jej rozliatí do inundačného územia, ochrane intravilánu. Miestna a regionálna úroveň sa však zatiaľ nerozlišuje. Ak to dokážeme metodicky urobiť, budeme vedieť povedať, čo je efektívnejšie robiť na miestnej úrovni a čo na celom povodí. Vyriešilo by to množstvo sporných otázok. Nehovorí sa napríklad ani o manažmente riadenia tohto procesu, ktorý má tiež nedostatky. Vodné hospodárstvo nie je len o protipovodňovej ochrane, ale o schopnosti vnímať krajinu ako fenomén, ktorý nám má bezpečne poskytovať vodu v akomkoľvek čase. A na toto sa zabúda. Preto chceme navrhnúť súbor systémových opatrení, ktorý by riadenie celého procesu posunul do udržateľnej roviny, aby prerozdelenie úloh a povinností viedlo k motivácii, adresnej zodpovednosti za povodňové riziká a ich znížovanie.

Zhovárala sa: Darina ŽOLDOŠOVÁ

